

suscipiendo influxu motivæ virtutis per suum defectum: et ideo claudicatio non causatur a virtute motiva. Sic ergo peccatum causatur a libero arbitrio, secundum quod deficit a Deo: unde non oportet, quod Deus sit causa peccati, licet sit causa liberi arbitrii (1). Nam liberum arbitrium non peccat præcise, quia liberum est, sed quia potestate ac dominio suo abutitur in malum contra divinum præceptum.

Aliter etiam rem hanc summi momenti S. Thomas illustrat: *Effectus causæ mediæ*, inquit, *procedens ab ea, secundum quod subditur ordini causæ primæ, reducitur etiam in causam primam; sed si procedat a causa mediâ, secundum quod exit ordinem causæ primæ, non reducitur in causam primam. Sicut si minister faciat aliquid contra mandatum domini, hoc non reducitur in dominum sicut in causam. Et similiter peccatum, quod liberum arbitrium committit contra præceptum Dei, non reducitur in Deum sicut in causam* (2).

Ad alteram probationem similis esto responsio. Etenim peccata non proveniunt ex inclinatione irascibilis aut concupiscibilis, secundum quod sunt a Deo instituta, sed secundum quod deficiunt ab ordine institutionis ipsius. Sic enim sunt instituta in homine, quod rationi subjaceant (3). Unde si quis eis utatur secundum illum ordinem, prout a Deo data sunt, talis operationis Deus auctor erit, sed hoc peccatum esse non poterit. Si quis autem eis utatur præter rationis ordinem, talis abusionis Deus auctor non erit, quia in hoc peccatum est (4).

ARTICULUS VI.

De ordine.

Ad complementum doctrinæ de attributis entis duo nobis restant tractanda, ordo et pulchritudo, quorum primus ad unitatem tamquam perfectio quædam et nexus, quo diversa

- (1) S. Thom., *de Malo*, quæst. 3, art. 1 ad 4.um
 (2) S. Thom., 1. 2., quæst. 79, art. 1 ad 3.um Cfr. 2.º dist. 37, quæst. 2, art. 1 ad 2.um
 (3) S. Thom., *de Malo*, loc. cit. ad 5.um
 (4) S. Thom., 2.º dist. 37, quæst. 2, art. 1 ad 4.um

entia continentur, altera ad bonitatem tamquam flos ejusdem gratissimus revocari aliquo modo possunt.

175. Et primo quidem ordo sæpe latius sumitur vel pro quacumque relatione unius ad alterum, vel pro quavis rerum multarum collocatione, unde etiam *ineptus* aut *præposterus* ordo dici solet, qui in propria vocis acceptione non verus ordo, sed defectus ordinis est. In pressiori ergo propriaque significatione ordinem sic definiunt: *compositionem rerum aptis et accomodatis locis* (1). Vel si mavis cum S. Augustino definire, est ordo: *parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio* (2). Quibus in descriptionibus voces *compositio* ac *dispositio* passive sumendæ sunt: si enim active sumerentur non ordinem ipsum rebus inhaerentem, sed ordinationem seu actum ordinandi significarent. Cæterum per se patet, definitiones istas, si in sensu proprio sumantur, rerum corporearum, quæ solæ in loco constituntur, ordinem localem exprimere, quemadmodum observat Angelicus (3); ut ergo omnium quorumcumque entium ordinem expriment, ita debent accipi, ut expriment eam dispositionem, quam, spectata natura, conditione mutuave habitudine, possunt aut debent servare. Ut enim recte quis multa entia digerat in ordinem, attente primum consideret, oportet, num et quas illa habeant, aut certe possint, invicem habere relationes; ac mox ea sic colloquet, prout spectatis illis relationibus aptissimum esse judicat ad finem sibi propositum assequendum. Sic dux militum acies instruit ad victoriam de hoste reportandam.

Quæ cum ita sint, tria in sua ratione includit ordo, distinctionem plurium, nihil quippe ad seipsum ordinantur, rationem prioris et posterioris, et principium vel rationem illam, secundum quam multa ordinantur. *Ordo in ratione sua includit tria*, inquit S. Thomas, *scilicet rationem prioris est posterioris, unde secundum omnes illos modos potest dici esse ordo aliquorum, secundum quos aliquis altero prius dicitur, et secundum locum, et secundum tempus, et secundum omnia hujusmodi. Includit etiam distinctionem, quia non est ordo aliquorum*

Quid ordo in propria significatione vocis

Tria importat ordo: pluriam distinctionem, rationem prioris et posterioris et principium, secundum quod plura ordinantur

- (1) Cicero, *de Officiis*, lib. 1., cap. 40.
 (2) S. August., *de Civit. Dei*, lib. 19, cap. 13.
 (3) 1.º dist. 20, quæst. 1, art. 3, solut. 1, ad 1.um

nisi distinctionum. Sed hoc magis præsupponit nomen ordinis, quam significet. Includit etiam tertio rationem ordinis, ex qua etiam ordo in speciem trahitur: unde unus est ordo secundum locum, alius secundum dignitatem, alius secundum originem, et sic de aliis (1).

Divisiones
ordinis ratione
distinctionis,

Ratione distinctionis ordo dividitur in *realem* et *logicam* vel *idealem*, prout inter ea, quæ ordinem habent, realis intercedat distinctio, vel solius rationis: quare realis viget ordo v. g. in exercitu, logicus autem inter gradus metaphysicos perfectionis in quavis natura, et generatim in relationibus rationis (2).

et ratione
principii

176. Ratione principii, unde ratio ordinis petitur, multiplex est ordo, vel secundum situm et quantitatem; vel secundum tempus; vel secundum dignitatem, quo spectant varii gradus nobilitatis et imperii; vel secundum originem et causalitatem, aliaque id genus (3); et sic efflorescunt illæ species ordinis chronologici, architectonici, socialis, moralis, symmetrici, harmonici etc., quas passim audies. Huc revocari possunt divisiones petite ex ratione prioris et posterioris, quandoquidem prius et posterius dicuntur in quolibet ordine, per comparisonem ad principium loci, in disciplinis per comparisonem ad principium disciplinæ (4). Unde secundum prius et posterius tot sunt species ordinis, quot modi prioritatis: at modi prioritatis ex Aristotele (5) sunt quinque, temporis, naturæ, ordinis, bonoris et in subsistendi consequentia. Dicitur prius tempore id, quod duratione præcedit aliud, sicut Alexander Cæsarem. Hunc prioritatis modum vocat Philosophus primum et propriissimum, vel quia primo nomen prioris accepit, vel quia notissimus omnium est, et reliqui per ordinem et analogiam ad hunc intelligi facilius possunt (6). Hujusmodi prioritas vocatur etiam prioritas in

et ratione prioris
et posterioris.

Prioritas
temporis.

(1) S. Thom., 1.º dist. 20, quæst. 1. art. 3; solut. 1. Cfr. 1 p., quæst. 42, art. 3; 2. quæst. 26, art. 1; de Potent. quæst. 10, art. 3; Quodlib. 5, art. 10.

(2) Vides S. Thom., de Potent., quæst. 10, art. 3; et quæst. 7, art. 3.

(3) Vide S. Thom., 1 p., quæst. 42, art. 3; Quodlib. 5, art. 10.

(4) S. Thom., Quodlib. 5, art. 10.

(5) In Postpredicam., cap. 11.

(6) Vide Totletum et Conimbric. in cap. 11 Postpredicamentorum.

quo (1). Prius dicitur secundo in subsistendi consequentia id, quod infertur ex alio, quod tamen non infert illud. Sic animal est prius homine in subsistendi consequentia, et Deus creaturis etc., quia recte infertur sic: *Est homo: ergo est animal, Existunt creaturæ: Ergo existit Deus*; non vero vicissim (2). Hic modus prioritatis videtur dici per analogiam ad partes compositi, quarum priores possunt subsistere sine posterioribus, non autem posteriores sine prioribus. Tertio dicitur aliquid prius ordine, quod intelligendum videtur de naturali habitudine, secundum quam alterum altero prius esse postulat: quo pacto principia priora sunt conclusionibus in scientiis, exordium in oratione prius confirmatione, et elementa litterarum in Grammatica priora syllabis. Quarto prius dicitur dignitate ac nobilitate; sic magis amicos cæteris anteponimus ac priores facimus. Hunc autem modum ideo vocat Philosophus omnium alienissimum vel maxime improprium, quia non tam videtur fundari in ipsis rebus, quam in existimatione et affectione nostra.

in subsistendi
consequentia,

ordinis,

dignitatis,

et naturæ.

Sed veniamus ad prioritatem naturæ, quæ dicitur etiam prioritas a quo. Unum alio natura prius vocatur ex Aristotele, quod recipitur vel convertitur cum illo, et simul est illius causa; et exemplum ponit Philosophus in oratione vera, sicut enim si propositio affirmans Petrum existere vera est, etiam Petrus existit, vera est oratio affirmans Petrum existere: unde Petri existentia et veritas propositionis eandem enuntians convertuntur, ita tamen ut existentia sit causa veritatis propositionis, non vero e converso: siquidem ex eo quod res est vel non est, propositio vera vel falsa dicitur, ut per se patet. Verum extenditur prioritas hæc ad designandam generatim quamcumque causalitatem ac dependentiam, si e causa convertatur adequate cum effectu sine

(1) Non una tamen est acceptio hujus vocis, nam interdum sic vocatur etiam prioritas naturæ, non quidem cujuscumque causæ, sed causæ inconnexæ cum effectu, talis nempe quæ potest esse sine illo, atque adeo non est necessario alligata, sed indifferens ad habendum eum: quamquam in eo casu ad distinctionem prioritatis temporis dici potius solet prioritas naturæ in quo. Vide Lossada, *Physic.*, tract. 2, disp. 4, cap. 1, n. 4.

(2) Vide Aristot., loc. cit.

prioritatis
hujus
discrimen a
cæteri.

non, ita ut posterius natura dicatur quidquid in esse dependet ab alio; prius vero illud, a quo aliud in esse dependet (1). Unde vides latissimum hujus prioritatis discrimen a cæteris omnibus. In primis enim differt a prioritate temporis, quia quæ natura priora sunt, necesse non est tempore quoque præcedere, sed possunt simul esse, ut patet in sole et luce. Adde quod infinita sunt, quæ tempore vel duratione præcedunt, nec sunt causæ eorum, quæ subsequuntur. Atque idem dic de prioritate secundum locum vel perfectionem vel dignitatem et honorem, quæ passim convenit rebus respectu aliarum, quarum causæ non sunt. Denique differt naturæ prioritas a prioritate in subsistendi consequentia, quia sæpe datur prioritas naturæ inter extrema mutuo connexa in existendo, quorum proinde neutrum est alio prius in subsistendi consequentia, ut patet in igne et luce, anima et potentiis necessario ab ejus essentia fluentibus, quorum neutrum potest esse, saltem naturaliter loquendo sine altero, et tamen ignis natura prior est luce, quam ex se emittit, et anima suis potentiis; tum etiam quia e converso potest aliquid prius esse in subsistendi consequentia, atque adeo non esse mutuo connexum cum illo in existendo, et nihilominus non esse prius eodem natura, ut probat Lossada (2) ex eo, quod hæc actio A infert hunc effectum B, sine quo non potest esse, non tamen hic effectus infert hanc actionem, cum possit esse ab alia, vel a solo Deo: quare hic effectus est prior hac actione in subsistendi consequentia, et nihilominus non est natura prior hac actione, quia nullus effectus potest natura præcedere causam suam vel actionem, qua mediante producitur. Prius itaque natura generatim est illud, a quo aliud tamquam a causa dependet, quodque vicissim ab illo alio non dependet; et prioritas naturæ nihil aliud est, quam independentia non mutua unius ab alio in essendo tamquam a causa, ut docent communiter auctores (3); nomine

(1) Vide Conimbric., Toletum aliosque Aristotelis interpretes in cap. 11 *Postprædicam*; Suarez, disp. *Metaph.* 26, sect. 2, n. 18; Joan. a S. Thoma, *Logica*, quæst. 20, art. 2; Lossada *Physic.*, tract. 2, disp. 4, cap. 1.

(2) Loc. nup. cit., n. 3.

(3) Vide Suarez, loc. cit.; Lossada, *ibid.* n. 5, etc.

autem causæ intelligenda videntur non solum causa efficiens sed etiam formalis et materialis et finalis prout intentionaliter existens, immo et prærequisita et conditiones se tenentes ex parte causæ (1). Cæterum «cur prioritas hæc vocetur naturæ, ratio esse videtur, quod natura dicitur a nascendo, et prioritas ista fundatur in ordine, quo unum ab alio nascitur sive oritur» (2).

His prioritatibus addit solet prioritas originis in eo consistens, quod unum procedat ab alio absque ulla dependentia et causalitate, vel temporis prioritate, qualis prioritatis exemplum suppedit in divinarum Personarum processionibus. «Sed quia in divinis, ut Fides docet, nihil est prius aut posterius, convenientius vocatur *ordo* originis, quam prioritas» (3). Quia enim *in divinis dicitur principium secundum originem absque prioritate... Unde oportet ibi esse ordinem secundum originem absque prioritate. Et hic vocatur ordo naturæ secundum Augustinum* (4), non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero (5).

Finem dicendi de prioritate non faciam, quin aliquid breviter addam de *signis prioris et posterioris*, quorum frequens est mentio in libris Scholasticorum. Signa hæc expriment ordinem earum rationum, quæ licet simul sint tempore aut duratione, habent tamen prioritatem naturæ. Signum prius nihil est aliud, quam actus primus causæ, seu causa in actu primo, potestque esse remotum vel proximum iisdem gradibus, quibus actus primus, «quemadmodum inferius dicitur de causa efficiente». Signum posterius nihil aliud est, quam effectus prout a causa dependens. Hinc signa ista non sunt instantia temporis diversa nec partes alicujus instantis; sed signum prius (loquor de proximo) adæquate identificatur cum complexo ex virtute causæ et prærequisitis ad causando, signum autem posterius, cum causalitate et effectu. Neque aliud est intelligi vel existere aliquid in signo priori,

Prioritas originis.

Signa prioris et posterioris.

(1) Vide Lossada, loc. cit., n. 14-15.

(2) Lossada, loc. cit., n. 6.

(3) Joan. a S. Thoma, loc. sup. cit.

(4) *Contr. Maxim.*, cap. 4, post. med.

(5) S. Thom., 1 p., quæst. 42, art. 3. Cfr. 1.^a dist. 20, quæst. 1, art. 3, solut. 1.

quam esse virtutem causæ vel prærequisitum ad causandum, ut non est aliud existere in signo posteriori, quam existere per modum effectus» (1).

Ex quo facile intelliges vim illarum propositionum, quæ tironibus prima specie possent secum pugnantes videri: *Effectus existit in toto instanti et tamen non existit in signo priori; In signo priori non intelligitur, nec realiter datur effectus nec ejus carentia; Pro signo priori datur indifferentia et pro posteriori determinatio*, etc. «Nam prima significat effectum existere quidem in toto instanti, sed non ideo esse causam sui nec prærequisitum ad causandum se; secunda, nec per effectum vel ejus carentiam constitui causam in esse proxime potentis causare;» tertia causam in esse proxime potentis non constitui formaliter per effectum, nec eum includere, sed adhuc esse in potentia ad illum; effectum vero ipsum et productionem ejus pugnare cum carentia illius, pro eo instanti (2). Unde etiam patet «distinctionem hujusmodi signorum et prioritatem naturæ non esse opus rationis, sed quid omnino reale. Nam independenter a nostris conceptibus datur in eodem instanti dependentia effectus a causa et independentia causæ ab effectu; datur item distinctio inter actum primum et secundum, sive inter causam cum prærequisitis ad agendum et effectum ut inde profluentem. Fateor sæpe a nobis apprehendi prioritatem naturæ instar prioritatis temporis, et signa prius et posterius considerari instar partium aut cellularum ejusdem instantis, qua de causa interdum appellantur *instanctia naturæ et instanctia rationis*. Sed aliud est apprehendere instar, aliud judicare, vel attribuere; apprehendimus enim angelum instar alati juvenis, nec tamen illi corporeitatem attribuimus. Quin etiam cum dicimus causam in signo priori *præscindi* ab effectu, sermo est de præcissione reali, quæ duplex esse potest: altera *inconnexio* sive *indifferentia*, quæ solum convenit causis prioribus *in quo* (3), altera *non inclusionis*, quæ convenit etiam causis prioribus pure *a quo*: hæc quippe licet concipi

(1) Lossada, loc. cit., n. 9.

(2) Lossada ib., n. 10.

(3) Vide supra, pag. 511, not. 1 de prioritato naturæ *in quo*.

nequeunt sine effectu tamquam termino connexionis, non tamen illum constitutive includunt in suo actu primo» (1).

Cæterum illud pro coronide nota, non duo tantum, sed plura quoque dari posse in eodem instanti signa naturæ, «si nimirum detur series plurium causarum et effectuum. V. g. in eodem instanti datur 1.º signum, quo Deus est natura prior angelo, quem creat; 2.º signum, quo angelus est prior sua potentia intellectiva; 3.º signum, quo intellectus angeli prior est intellectione; 4.º signum, quo intellectio est prior amore» etc. Præterea signa prius et posterius distingui queunt «non solum in primo instanti productionis effectus, sed etiam in quocumque instanti conservationis ejusdem effectus ab eadem causa, cum in quolibet habeat causa suum actum primum et actum secundum» (2).

Ex hæcenus dictis facile intelliges dari aliquos ordines necessarios, quales sunt v. g. ordo naturalis causarum et effectuum, alios autem liberos et arbitrarios, ut est ordo v. g. plurium rerum, quæ varie ordinantur secundum situm vel quantitatem pro fine ordinantis. Quamquam ordo nunquam esse potest prorsus arbitrarius; si enim relationes in rebus existentes sequatur, ordo constabit; si vero nullam objectivam relationem tamquam normam et regulam sequatur, ordo vera nullus erit.

Cognitio autem ordinis ad solam intelligentiam spectat, utpote quæ sola percipit rerum relationis, ex quibus ordo efflorescit. Unde etiam fieri potest, quæ in se ordinatissima sunt, alicui inordinata videri, pro ingenii videlicet tenuitate, causas intimas ordinis relationesque non assequentis. Quod si, ut par est, considerarent impii materialistæ, nunquam contra mundanum ordinem tanta temeritate inveherentur, *quæcumque ignorant, blasphemantes* (3).

Neque solum cognitio ordinis ad solam intelligentiam spectat, verum etiam ordo ipse in se opus est solius intelligentiæ. Patet id in primis ex ipso sensu naturæ communi. Omnes enim in primis cum opus affabre factum videmus,

Ordo necessarius et arbitrarius.

Cognitio ordinis ad intelligentiam spectat.

Ordo intelligentiæ opus.

(1) Lossada, loc. cit., n. 11.

(2) Lossada, ib., n. 12.

(3) *Jud.*, epist. cathol., vers. 10.

ingenium laudamus artificis, nec sanus profecto haberetur inter homines, qui horologium ex fortuito concursu rotarum, aut templum ex cæca lapidum, calcis lignorumque confectione, aut picturam ex confusa colorum appositione sine ullo consilio prodiisse. Præterea usum ipsum intelligentiæ in entibus rationalibus ex ordine præcipue comperimus. Unde enim, quæso, sanos a mente feriatis, sobrios ab ebriis distinguimus, nisi ex eo quod primi quidem ordinate, alii autem nullo ordine et loquantur, et opeantur? (1).

Accedit et illa ratio, quod opus ordinatum causam habere debeat, eamque proportionatam. Atqui causa ordinis proportionata non est nisi ens intelligens. Nam causa, ut nunc supponimus, vel est per se et ex intentione operans, vel per accidens seu casu et præter intentionem operans. Jam vero causa ordinis proportionata non est causa per accidens, sed causa per se et ex intentione operans. Et ratio est quia indoles ordinis est uniformitas et constantia, qua plura secundum aliquem peculiarem finem vel rationem uniformiter disponuntur, ut ex supra dictis patet. Atqui indoles causæ per se operantis est etiam constantia et uniformitas in operando; quæ autem casu nulloque consilio fiunt, neque constantiam habent neque uniformitatem, sed raro ac varie fiunt, prout notum omnibus est atque compertum. Ergo causa ordinis debet esse per se et ex intentione operans. Nunc autem causa per se et ex intentione operans duplicis generis esse potest: vel enim ipsa sibi certum ac determinatum ordinem præfigit et exequitur, vel solum ex necessitate quadam et naturali conditione ordinate operatur. Si ordinis causa sit primi generis habemus intentum, nempe quod causa ordinis sit ens intelligens. Si autem causa ordinis sit alterius generis, prout accidit in causis naturalibus, constanter ordinatissimeque effectus suos edentibus, etiam tandem fatendum est ordinis hujusmodi causam esse intelligentem. Etenim si intentio et directio ordinis in hujusmodi causis proxime in naturali earum dispositione sita est, ad causam superiorem revocanda ulterius est, unde

(1) Cfr. Tongiorgi, *Instit. philos., Ontolog.*, lib. 3, cap. 4, art. 2, n. 391.

suam illæ sortitæ sunt naturalem dispositionem. Quæro, ergo num causa illa superior cum inferioribus causis tales dispositiones naturales indidit ordinem per ipsas obtinendum tamquam finem intenderet, an vero e converso et ipsa operabatur cæca naturæ necessitate. Si primum dicas, habeo intentum: sin alterum, redibit argumentum, donec ad ens intelligens perveniamus (1).

Probatio hæc magis dilatanda et exponenda est, cum de ordinis mundani causa sermo erit, clariusque intelligetur cum veritas causarum finalium demonstrabitur. Nunc unum tantum juvat addere, quod alii quoque notare hic solent, videlicet ex hac assertionem facile innoscere, cur tantopere rationi nostræ placeat ordo, quem ubicumque videt, approbat, miratur, delectatur. Nam quævis facultas complacet in opere suo, tamquam parens in filiis; at ordo rationis opus est.

ARTICULUS VII.

De Pulchritudine.

177. Nihil forte notius ac familiarius est hominibus pulchritudine, quam sapientes æque ac indocti, senes et pueri, viri fœminæque laudant, mirantur, ubique requirunt; at quod omnes, audito nomine pulchritudinis, sentiunt atque intelligunt, id verbis explicare, opus sane arduum est et salebrosum. Illud tamen objecta, quæ pulchra passim ab omnibus dicuntur, memoria repetenti statim occurrit, ea quæ tactu, vel odoratu, olfactuve percipiuntur, grata quidem dici, pulchra tamen minime vocari; neque enim ullus proprie loquendo pulchros nominat sapes, vel odores, vel tactiles qualitates, sicut pulchros e converso dicimus colores et concentus musicos, pulchra ea, quæ phantasia contemplatur, et per artes liberales in speciosissimis operibus exprimenda proponit, pulchra denique multa immaterialia, quæ solo percipiuntur intellectu. Id jam diu notaverit Aquinas hisce verbis: *Illi sensus præcipue respiciunt pulchrum, qui maxime cognoscitvi sunt, scilicet visus et auditus, rationi deservientes:*

Objecta odoratus, olfactus ac tactu pulchra non dicuntur,

sicut dicuntur objecta visus, auditus, imaginationis et intellectus:

(1) Cfr. Tongiorgi, loc. cit., num. 392 seqq., ubi fusiùs hæc declarantur; cl. Schiffrini, *Princip. Philosoph., Philos. prim.*, thes. 8.